

Самур

№ 4 (146) 2003-йисан 26-апрель

1992-йисан январдилай акъатзава

Мас 1000 манат

ЦИЙИВИЛЕР

ЦАДНИ СЕЙЛИ Я

И йикъара кыле фейи вакъиайри Азербайжан Республикадин президент Гьейдар Алиев виринриз сейли сиясатчи тирди мад гылера субутна. Туьркиядин Кириккъала Университетдин сенатди Гьейдар Алиев дуьньядин сиясатда ва Туьрк дуьньяда кылиз акъудай крариз, авур къуллугъриз килигна университетдин лайихлу докторвиле хяна.

Туьркиядай чал мадни са шад хабар агакънава. И уьлкведин "Сиясат" журналди чи президент "Девлетдин сад лагъай итим" премиядиз лайихлу акунва.

ЗАВОД ЭЦИГДА

Къунши Туьркиядин "Мирелогъуллары" фирмади Бакуда пластик гунгар гъасилдай завод эцигун къарардиз къачунва. Алай вахтунда фирмади завод эцигун патал кутугай чка жагъурзава. Чка тайин хъайдалай къулухъ эцигунар кыле фида. Фирмади завод эцигун патал 15 миллион доллар пул серф авун къетнава. Цийи заводди вишералди инсанар къвалхдалди таъминарда.

ПЕТЕРБУРГДИН ЙИКЪАР

Алай йисан 28-майдиз дуьньядин виридалайни иер шегъеррикай сад тир, вичиз "Кеферпатан Венеция", гъакъни Европадаин "Европа саягъдин шегъер" твар ганвай Петербургдин 300 йис тамам жеда. Вичин бине 1703-йисуз I Петра кутур Петербургда алай вахтунда 5 миллион агъалияр яшамиз жезва. Ам дуьньядин илимдинни культурадин члехи меркезрикай сад яз гъисабзава.

23-апрелдиз Бакуда ахъа хъайи Петербургдин выставкани гъа и юбилейдиз талукъарнавайди я. Бакудин морякрин меденятдин къвале кыле фейи собранидал Петербургдин вице-губернатор Д.Беглова, РФ-дин Азербайжанда авай посол А.Рябова мярекатдин иштиракчийриз Петербургдин гъакъндай гегъенш тир малуматар гана.

ИРАКЪДИЗ РАКЪУРИЗ КИАНЗАВА

Талукъ крариз регъбервал гузвай министр С.Абиева журналистриз малумат гайивал, Азербайжанди Иракъдиз 150 къван военныйракъурун патал коалициядин къуватрихъ галаз рахунар кыле тухузва. Министрди лагъанва: "Чаз чи военныйри исламдин паклу зияратгагъар ва туьрк члалалди рахазвай агъалияр басрухрикай хвена кланзава. Гьелелиг и гъакъндай къарар къабулнавач ва рахунар кыле физва."

ПЛАН ТУЬКУЪРНАВА

Америкадин Садхъанвай Штатрихъ цийи ният авайди малум хъанва. Пентагонди "эгер Кеферпатан Кореяди ядерный программадиз талукъ крар акъвазар тавуртла, чна Пхенянди 100 километр мензилда авай Йенбен меркез бумбаяр вегъена чуклурда" лугъузва. Са бязи газетри малумат гузвайвал, Пентагонди талукъ планни туькуьрнава.

ТУЬКЪУЪР ХЪИЙИДА

Дяве кыле тухвана Иракъ дарбадагъ авур Америкадин Садхъанвай Штатриз гила и уьлкве къвачел акъбалдариз кланзава. Пентагонди малумат гайивал, АСШ-ди Иракъдин дяведиз 20 миллиард доллар серф авуна. Гила уьлкве къвачел акъбалдарун патал мад 20 миллиард доллар пул герекзава. Иракъ туьккъуьр хъийин патал программа конгресди тексткарайдалай къулухъ президентди малумарна кланзава.

ХАЛКЪДИЗ БАХШ ИЙИЗВАЙ УЬМУЪР

Халкъдин тлалабуналди вичи къвед лагъай гылера Азербайжандиз регъбервал гуз башламишайла, виринриз сейли сиясатчи Гьейдар Алиева лагъанай: "За жуван уьмуьрдин амай пайни халкъдиз бахш ийизва." Гъакъни хъана, ада халкъ паталди гзаф крар кылиз акъудна. Сифте яз Къарабагъдин къал арадай акъудиз алахъна, ягъ-ягъунрин вилик пад къуна. Ахпа дипломатиядин рекъелди, ислыгъвилелди и месэла гъялун патал вири алахъунар авуна.

Аслу тушир Азербайжан яшамиз хъун, къудратлу хъун патал уьлкведин экономика гуьнгъуна хутадай гзаф месэлаяр гъялна. Мадни артух нефт гъасил авун ва гъа и кардалди республика къвачел акъбалдарун патал "Асирдин икърар" лугъудай икърарар кутлунна. Хсусиятчивал ва хуьруьн майишат вилик тухун патал талукъ реформаяр кылиз акъудна. Къенин яшайиш паталди халкъди вичин регъбердиз разивал къалурзава.

Алай йисан 10-майдиз вич дидедиз хъайи 80 йис тамам жезвай Азербайжан Республикадин президент Гьейдар Алиев дуьньядин сейли ва арифдар сиясатчийрикай я. Къанни цуд йисалай артух вахтунда

Азербайжандиз регъбервал гузвай, алатай асирдин 80-йисара СССР-дин регъберрикай сад хъайи Гьейдар Алиев гыхътин твар-ван авай, къудратлу сиясатчи ятла чир хъун патал къецепатан уьлквейрин машгъур ксари, регъберри лагъай гафар риклел хкун бес я.

Немсерин твар-ван авай публицист Гьорст Батсиади Гьейдар Алиеван гъакъндай икъл лагъанва: "Ам хиласкар я. Хиласкарвал адан пеле кхъенва. Гъукумат идара авунин тежриба фикирда куртла, са касни адахъ галаз гекъигиз жедач."

Америкадин Садхъанвай Штатрин Демократиядин Меркездин кыл Адлейн Чейишейна адаз ихътин къимет ганва: "Азербайжандин президент Гьейдар Алиев лугъуз тежедай къван члехи инсан я. Сиясатчи ва гъукуматдин кыл хъиз ам Жорж Вашингтонахъ галаз гекъигиз жеда."

Узбекистандин президент Ислам Керимова лагъанва: "Гьейдар Алиев хътин регъбер авай халкъ хушбахт я."

Украинадин президент Леонид Кучма: "За фагъумзавайвал, Гьейдар Алиев хътин машгъур сиясатчи, Азербайжан халкъ риклин сидкъидай

кланзавай члехи инсан хъаначиртла, и уьлкведивай экономикадин ва демократиядин рекъай икъван агалкъунар къазанмишиз же чир."

Твар-ван авай композитор Мстислав Ростропович: "Члехи Танриди Азербайжан халкъдин пеле четин ва азаблу йикъар кхъенватлани, адаз вири четинвилерай кыл акъудиз жедай са инсанни къисмет авунва. Гьейдар Алиев гъакъикъатдани члехи инсан я. Ахътин инсан хъи, дяве акъвазарнава, и чилерал ислыгъвал таъминарнава. И члехи инсанди къуллугъ ийизвай чка Ватан я. Бакуда хъайи вахтунда зун са кардин шагъид хъана: халкъдиз Гь.Алиев пара кланзава. И члехи инсанди халкъ вичин уьлкведин сагъиб авунва."

Ибур рикляй лагъанвай, инсандиз тагъсир ийидай гафар я. Гъакъикъатдани Гьейдар Алиева халкъдиз риклин сидкъидай къуллугъ ийизва ва гъавилляй ам халкъдиз пара кланзава. Халкъдиз, ватандиз, гележегдиз талукъ ада члехи арифдарди хъиз лагъанвай са бязи гафар риклел хкин: "Ватандиз, халкъдиз къуллугъ авун гъар са ватандашдин буржи я. И кардиз килигна гъич са касдини садни вичиз буржулз гъисаб тавурай. Амма авур къуллугъдиз килигна халкъдин патай гъуьрмет къазанмишун лайихлу кар я. Им за гъамиша жуван уьмуьрдин мана-метлеб яз гъисаб авурди я. Эхирда къванни зи уьмуьрдин мана-метлеб халкъдиз вафалудаказ къуллугъ авуникай ибарат жеда."

Азербайжан зи рикъл я. Азербайжан зи нефес я. Азербайжан зи уьмуьр я. Зи рикъл гъамиша зи хайи ватан тир Азербайжандихъ галаз алакълалу гъиссеривди ацланваз хъайиди я...

Чи кылин везифа чна къазанмишай Азербайжандин аслу туширвал хуьн ва мадни мягъкемарун я. Чна и кар кылиз акъудна, кылиз акъудзава ва гележегдани кылиз акъудда... И крарин эхир нетижа ам хъана кланзава хъи, Азербайжан экономикадин рекъай вилик фена кланзава. Инсанрин дуланажагъ ва яшайиш хъсан хъана кланзава...

Гъич са касдини риклелай ракъур тавурай, чна ихътин са везифа кылиз акъудна кланзава: Азербайжандин чилерин битаввал таъминарна кланзава, чи чапхунавай чилер къахчуна, чи ватангълияр чпин хайи убайриз элкъуьр хъуьуна кланзава."

И крар кылиз акъудун патал халкъди Гьейдар Алиевакай дякъ къазва, адаз куьмек гуз алахъзава, члехи регъбердиз чандин сагъвал ва цийи агалкъунар тлалабзава.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

ЧІАЛНИ РИКИЗ ХУШ Я, КЪИЛИХАРНИ

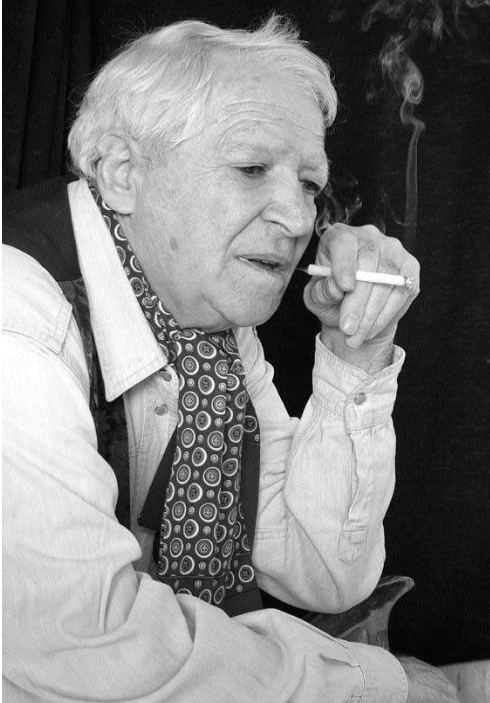
Сифте яз зун лезги члал чириз эгечайла, са кардин шагъид хъана. Захъ галаз рахазвайбуру саки гафарин гзаф пай шиирдалди лугъузвай. Гуьгъуьнай, члал чир хъайидалай къулухъ, зун гъавурда акъуна хъи, лезги члал халисан поэзиядин члал я. Ахпа за фагъумна: И халкъдихъ гъикъван шаирар аватла?

Заз материалар гъилик авунин карда Мамрач хуьрляй тир алим Къазанфар бегди вижеваз куьмек гана ва за адаз жуван разивал къалурзава. Са гъадаз ваь, лезги агъалийризни. Гъи хуьруьз феитлани, лезгийри чун играми мугъман хъиз къабулзавай, чаз куьмек гун, чи регъятвал таъминарун патал вири алахъунар ийизвай. Гъа инал за мад са кар къатлана: Члал хъиз, лезгийрин къилихарни риклиз хушбур я.

П.К. УСЛАР,
генерал-майор, Санкт-Петербургдин Академиядин академик.

Фагъум тавуна акъатай гафуни рикъл тарда.

Лезги халкъдин мисал.

МАИС ГАДЖИЕВ - 65

"ОСТАНОВИТЬСЯ, ОГЛЯНУТЬСЯ..."

ся". Газета в этом смысле - строгий и ревнивый деспот. Ее ритм, как правило, не располагает к продолжительным и углубленным, философским размышлениям и "витанию в облаках".

Все эти годы в Маисе, отвоевывая у журналиста скромный закуток, жили художник, поэт, прозаик, переводчик... И тогда, когда удавалось оттеснить в себе "газетчика", рождались стихи, поэмы, рассказы... Он перевел на русский язык многих наших поэтов - шестидесятников...

И вот - 65 лет. "Остановиться и оглянуться?". Так было бы просто скучно и пресно жить, хотя многих устраивает такой выбор. А у него - свой путь. Это состояние души, когда каждый день, каждый шаг направлен по восходящей, к новой ступеньке, к новой, нетронутой тропе...

Мы, коллеги, товарищи по перу, желаем тебе, Маис, и впредь идти по жизни с присущими тебе достоинством и мужеством и стойкостью перед ветрами судьбы.

Сиявуш МАМЕДЗАДЕ,
поэт, переводчик, член союза писателей Азербайджана.

ОТ РЕДАКЦИИ

■ Гусар славится своими именитыми семьями. Одной из них является семья Гаджиевых. Абдул и Сонагыз вырастили и поставили на ноги 10 детей. Все они получили высшее образование, а некоторые стали учеными. Интересно, что 8 из них окончили Азербайджанский Государственный Университет. Гюльсабах геолог, кандидат наук, доцент. Ася журналистка, Джавахир - математик, Маис филолог. Гаджи стал известным энергетиком. Гылыдж кандидат геологических наук. Солмаз тоже выпускница АГУ. Алмас закончила АПИ, она специалист по французскому языку, работает переводчиком в Душанбе. А Фахраддин после окончания Энергетического техникума остался жить и работать в родном Гусаре.

Жена Маиса, Анеля Ордуханова, известный журналист. Сыновья, Таир и Руслан, работники фирм, в свободное время тянутся к перу. Таир - прозаик (успел выпустить свою первую книгу), а Руслан пробует себя в поэзии. Младшая в семье Айла - будущий дизайнер.

Есть люди, с которыми приятно общаться. От них заряжаешься положительными эмоциями. Таков и Маис Гаджиев. Этот скромный человек, который привязан к перу, не может жить без своего мира - мира поэзии и прозы с его яркими образами и мечтами, не любит говорить о своих "детях". Может, потому, что сегодня СЛОВО не в почете?

С юбилеем вас, уважаемый коллега! Желаем вам здоровья, долгих лет жизни и творчества.

"САМУР"

ПАМЯТЬ

Невинным жертвам
всех войн

Чаши лилий спали
Тихо на пруду,
Вишни расцветали
Над рекой в саду.

Где-то в колыбели
Ангелок дремал,
Он в ручонке белой
Мирный день сжимал.

Вдруг далекий грохот
Тишину взорвал, -
Мир земной, оглохнув,
К небесам воззвал.

Но вонзался жалом
В глубь их черный дым,
И они дрожали
Облаком седым.

А за белым садом
Где-то над прудом
Огненным снарядом
Разнесло весь дом.

Бог на небе замер -
Пламя шло, что сель,
Между груд развалин
Тлела колыбель.

Ангел день, загубленный
Сатаной в пожар,
В пальчиках обугленных
Намертво зажал...

Дальние раскаты, -
Давняя война, -
Над рекой, по скатам,
Боль погребена.

В небесах - всевышний,
Сатана - в аду,
Созревают вишни
Красные в саду.

РУКОПИСЬ СТОЛЕТИЙ

Все ясно ли, плутаю ли, как в чаще,
О жизни размышляя, не впервой,
Я схожей нахожу ее все чаще
С поэмой в рукописи черновой.

Над ней трудилось много поколений,
В ней главы шлифовали времена,
Ей посвящали и талант, и гений,
И если не дописана она, -

Лишь потому, чтобы из нас ни в ком
Позывы к творчеству не иссякали, -
Не даром ведь считали аскалы,
Что смерть вселяется в готовый дом.

ИДЕАЛИЗМ ГОРЦА

Это мне из древности седой
Слышен голос предков в назиданье:
Положи папаху пред собой,
Поразмысли, пораскинь мозгами.

Для чего папаху? - чтоб она
Веско бы тебе напоминала -
Быть мужчиной нелегко, немало,
Честь такая свыше нам дана.

В дни распутий, что грядут меж днями,
Глянь в папаху - голову возвысь:
С мысли начинаются деянья -
Пусть же будет мужественной мысль.

ПРОСТИ, ЗЕМЛЯ

Страна лесистая, долинная,
Страна морская и вершинная,

Люблю твой климат многопоясный,
Но сердцем все ж не успокоюсь я,

Пока порой мой взгляд, как заживо,
Обугливаешь ты пейзажами.

Горит земля солончаковая -
Где яровые, где озимые?
Какая боль невыразимая,
Когда проездом трассой новою

Селенье встретишь на обочине,
Где семь домишек серостенных
Стоят без деревца, без тени,
Прильнув друг к другу скособоченно.

Земля моя,
прости меня:
Девчушка в платице застиранном

Из-под ладошки провожает
Авто, что мимо проезжает.

РОЖДЕНИЕ

Сестре моей Гюльсабах

Отсверкало, отгремело, - тают
Злые духи, низвергаясь прочь,
Воздух - осиян, луна - святая,
Благодарью пронизана вся ночь.

Ангелы с небес к земле слетают,
Млечный Путь мерцает из-за спин,
Звезды в наши сны они вплетают, -
В чреве ночи, что младенцы, спим.

Токами, как в лоне материнском,
Чуткие сердца заряжены, -
Ждем родов оправданного риска,
Выплеска кричащей тишины.

Ночь, бледнея, звезды глаз смыкает,
Как от боли роженица-мать,
Схватками зари нам помогает
Сны об утре реализовать.

В ГОСТЯХ У ДЕТЕЙ

Недавно представители Гуманитарного Информационного Агентства "Сания" и Международного Общественного Центра по Краеведению и Туризму "Кавказ" Эльчин Сардаров и Эльчин Оруджев были в гостях в интернате города Кусары.

Детям была передана теплая одежда собранная детьми бакинской школы N 86 Хатаинского района в рамках акции "Дети детям".

Также учащиеся интерната получили детские Энциклопедии и учебники, изданные компанией "Еххон".

Это не первая поездка в Кусары представителей "Сания" и "Кавказ". В прошлом году они приезжали вместе с ответственным сотрудником Посольства Великобритании в Азербайджане господином Казымом Гулиевым и принесли новогодние подарки детям от детей и семей Великобритании.

ДАГЕСТАНЦЫ ЛИДИРУЮТ

Яркое впечатление произвели Дагестанцы в первенстве ВУЗ-овских КВН-ов города Баку. Так называется команда Бакинского филиала Дагестанского Государственного Университета, а входят в нее студентки факультета дагестанской филологии Ульяна Меджидова, Нурлана Джамиева, Севиндж Балабекова, Хумар Кубатова, Лала Юмухова, Хадиджа Кахаева, Тамилла Езнаева и Шамсият Буратова. Выступление "дагестанцев" зал аплодировал бурно.

Находчивость и артистизм девушек, а также колорит программы были оценены по достоинству. В итоге девушки заняли первое место и получили право соревноваться во втором туре. В родном университете девушек встретили радушно. Директор Бакинского филиала ДГУ профессор Абдулла Исаев поздравил победителей, пожелал им успехов, а в конце раздал им памятные подарки.

Ульяна МЕДЖИДОВА.

Любовь и голод
правят миром.

Иоганн ШИЛЛЕР.

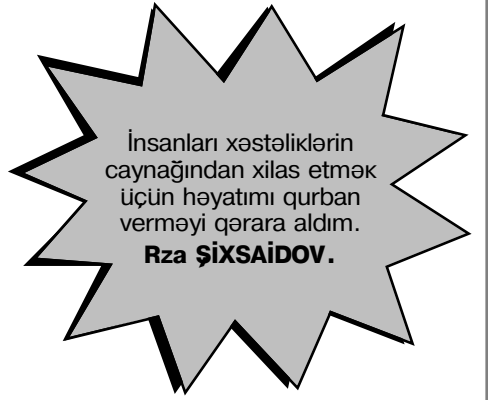
39 il ömür sürməsinə baxmayaraq, Sovet hakimiyyətinin ilk illərində ölkədə səhiyyənin təşkilində böyük rol oynamış, şəxsən V.İ.Leninin tövsiyyəsi ilə Dağıstanın ilk xalq səhiyyə komissarı təyin olunmuş Rza Saidov Şixsaidov haqqında ötən əsrin 30-cu illərində bəzi mətbuat orqanlarında verilmiş materiallarda "Dağıstanı malyariyadan xilas etmiş loğman", "xalqı yoluxucu xəstəliklərdən qorumaq üçün canından keçmiş qəhrəman", "tibb elmində nadir kəşfin qurbani" kimi ifadələr xüsusilə vurğulanırdı.

1916-cı ildə Peterburq Hərbi-Tibb Akademiyasını bitirmiş Rza Şixsaidov Dağıstanın ilk cərrahi, ilk tibb elmləri doktoru, polkovnik rütbəsinədək yüksəlmiş ilk hərbi həkim və hərbi hospitalın yaradıcısı, dərman bitkilərindən istifadə etməklə, öz üzərində təcrübələr aparmaqla malyariyaya qarşı dərman pre-

paratı kəşf etmiş görkəmli alim idi.

Vəfatından bir neçə gün əvvəl həyat yoldaşına vəsiyyətində: "Çalış, oğlumuz Amri təhsil alıb həkim kimi xalqa xidmət etsin. Bizim həkimlərə, tibb alimlərinə ehtiyacımız çoxdur", - demişdi. Həmin qış Amrinin iki yaşı tamam olmuşdu. O oxudu, alim oldu, xalqına sədaqətlə qulluq etməyə başladı. Amma səhiyyə sahəsində yox, tarix elmində. Bu sahədəki görkəmli xidmətlərinə görə tarix elmləri doktoru, professor Amri Şixsaidov Rusiya Federasiyasının və Dağıstan Respublikasının əməkdar elm xadimi adlarına, Rusiya Federasiyasının Dövlət Mükafatına layiq görüldü. Lakin tanınmış alim təvazökarlıqdan əl çəkməyərək, hələ də atasını - ləzgi xalqının görkəmli oğlu Rza Şixsaidovu layiqincə tanıtdırmaq məqsədilə qələmə sarılmayıb. Halbuki onun haqqında neçə-neçə kitab yazılmalıdır...

hissəsini işğal etdi. Generalın zabitləri ona Qasımxürdəki xəstəxana və hərbi həkim Rza Şixsaidov haqqında məlumat verirlər. Avqustun əvvəllərində general Denikin yüksək hərbi rütbə və vəzifə vəd edərək, Rzanı öz qərargahına gətirmək istəyir. Denikinçilərin törətdikləri vəhşiliklər az imiş kimi, Küre dairəsinin rəisi podpolkovnik Umaşev də əhalini zorla onlara yardım göstərməyə məcbur edir və ləzgilərdən ağıqvardiyaçı orduya əsgər yığmağa başlayır. Əhali arasında böyük nüfuzlu malik olan R.Şixsaidov Denikinə cavab vermək vaxtının çatdığını hiss edir və əhalini ayağa qaldırır. Silahlı üsyanın iştirakçıları partizanlarla birləşib denikinçilərlə mübarizəyə qalxır. Burada Rzanın hərbi sənətlə bağlı istedadı da üzə çıxır. Onun hazırladığı döyüş planı əsasında kazak qarnizonu əsir alınır və Dərbənddən ağıqvardiyaçılara köməyə gələn cəza dəstəsi darmadağın edilir. Ləzgilərdən ibarət silahlı dəstələr və qırmızı partizan bölmələri ağıqvardiyaçıları Dərbəndə kimi sıxışdırır. Deni-

İnsanları xəstəliklərin caynağından xilas etmək üçün həyatımı qurban verməyi qərara aldım.
Rza ŞIXSAİDOV.

xalqdan ayrı düşür, onun gələcəyini düşünmür, laqeyd məmurlara çevrilirdilər. Bu hal Dağıstan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin sədri Najmudin Samurskini məşhur 21 sayılı əmri verməyə məcbur etmişdi. Digər səbəb Cənubi Dağıstanda malyariya və digər yoluxucu xəstəliklərin şiddətlənməsi idi.

Rza Şixsaidov əhaliyə yerlərdə daha yaxından kömək edə biləcəyini nəzərə alaraq, öz ərizəsi ilə nazir vəzifəsindən uzaqlaşır və Küre dairəsinə gəlib xəstələrin müalicəsi ilə məşğul olur. Lakin mövcud dərman preparatları ilə malyariyaya qarşı mübarizə aparmağın mümkün olmadığını görüb, özü yeni dərman hazırlamağı qərara alır. Bundan ötrü dərman bitkilərindən daha çox istifadə edir. Xüsusi laboratoriya yaradaraq, təcrübələr aparır. Bir neçə illik zəhmətinin bəhrəsini görməmiş, işini yenidən yarımçıq qoymalı olur. Dağıstan hökuməti böyük təcrübəsini və təşkilatçılıq bacarığını nəzərə alıb, ondan Dərbənd Şəhər Səhiyyə Şöbəsinə rəhbərlik etməyi xahiş edir. 1926-cı ildə ona eyni zamanda baş məhkəmə tibb eksperti və şəhər ambulatoriyasının müdiri vəzifələri də həvalə olunur. Təcrübələr aparmaq üçün texniki imkanların artacağını nəzərə alıb, həmin vəzifələri öhdəsinə götürən Rza Şixsaidov eyni zamanda Peterburqdan xeyli tibb avadanlıqları gətirir və bir müddətdən sonra ən çətin cərrahiyyə əməliyyatları Mahaçqalada deyil, Dərbənddə aparılır.

Həmin illərdə vətəninə sədaqətlə qulluq edən Rza Şixsaidov kimi tanınmış şəxsiyyətin insanları yoluxucu xəstəliklərin caynağından xilas etməkdən ötrü özünü qurban verməyə hazırladığını heç kəs ağılına belə gətirmirdi. Hazırladığı məlhəm və dərman məhlullarını başqalarının, hətta ən ağır xəstələrin üzərində belə sınaqdan keçirməyi rəva bilməyən həkim özünü həmin xəstəliklərə yoluxdurur və müalicə aparırdı. Bu isə onun səhhətini getdikcə ağırlaşdırdı. Malyariyaya əlac edən dərman hazır olanda o, artıq sağlamlığını tamamilə itirmişdi. R.Şixsaidov 1930-cu ilin yanvarın 18-də qalib kimi həyatdan keçdi. Onun apardığı təcrübələrdən, hazırladığı dərmanlardan tezliklə ölkə xəbər tutdu. Amma mətbuatda verilən ilk informasiyalardan sonra yuxarıların məsləhəti ilə bu məsələ qapalı saxlandı.

Sovet hakimiyyətinin süqut etməsinə baxmayaraq, mütəxəssislər R.Şixsaidovun kəşfi barədə yenə üstüörtülü danışırlar. Halbuki Dağıstan Tibb İnstitutunun professoru Abid İsrailovun Dağıstan Yazıçılar İttifaqının orqanı olan "Ədəbi Dağıstan" jurnalının 1989-cu ilin 6-cı sayında dərc etdirdiyi "İnsanlara həsr olunmuş ömür" məqaləsi kələfin ucunun tapılması üçün yaxşı başlanğıcdır. Alim haqlı olaraq yazır: "Xəstəliyin caynağına keçənlərə müntəzəm tibbi yardım göstərilməsinə baxmayaraq, həkim Şixsaidov malyariyanın qarşısını ala biləcək yeni dərmanlar hazırlamaqdan ötrü böyük əmək sərf edir, öz əli ilə müxtəlif bitkilərdən dərmanlar hazırlayırdı. Bu dərmanların müalicə təsirini müəyyən etmək üçün əvvəlcə özü onlardan istifadə edirdi. Əlbəttə, bu, onun sağlamlığını əlindən alırdı. Amma aparılan elmi axtarışlar və təcrübələr nəticəsiz qalmadı..."

Xalq həmin nəticənin aşkarlanmasını gözləyir.

Müzəffər MƏLİKMƏMMƏDOV.

YAZILMAMIŞ QANUNLAR

Ariq və cılız oğlan uşağı ilk baxışdan qeyri-adi təsir bağışladığından, müəllim də sorğuya başqa cür başladı:

- Hürufatdan xəbərin var?

Uşaq qəddini düzəldib cavab verdi:

- Hürufatı üç il əvvəl öyrənmişəm.

Müəllimin verdiyi ərəb mətnini səlis oxuyandan sonra dedi:

- Rusca da oxuya bilirəm.

Bu dəfə müəllim rus mətnini verdi. Hiss olunurdu ki, uşağın dilə böyük həvəsi var.

- Bunları sənə kim öyrədib?

- Babam.

Müəllim gülümsədi:

- Yaxşı öyrədib.

Uşaq əlavə etdi:

- Mən də yaxşı öyrənmişəm.

Müəllim uşağı bağına basdı:

- Çünki ağıllı və istedadlı balasan.

1899-cu ildə səkkiz yaşlı Rzanın oxumağa gəldiyi məktəb o vaxt nəinki Küre dairəsində, həmçinin bütün Dağıstanda məşhur olan Qasımxür məktəbi, onunla söhbət edən müəllim isə görkəmli ləzgi alimi və maarifçisi, 1911-ci ildə Tiflisdə ləzgi dilində "Küre əlifbası və oxu üçün ilk kitab" adlı dərsliyi çapdan buraxdırmış Abucəfər Məmmədov idi.

1891-ci ildə Агъа Хьартаc (Aşağı Qartas) kəndində anadan olmuş Rzanın istedadına ilk dəfə alim kimi yüksək qiymət vermiş A.Məmmədov həm də ilk olaraq, onun üzünə elmin qapılarını açdı. Rza məktəbi bitirdikdən sonra bir məktub verib dayısı ilə birlikdə Küre dairəsi rəisinin yanına göndərdi. Alimin rəisə ünvanladığı məktubda yazılmışdı: "Cənab rəis, cəsarət edib hüzurunuzda göndərdiyim bu uşaq gələcəkdə bütün Rusiyaya fayda verə biləcək qeyri-adi istedadla malikdir. Onu təhsilini davam etdirməkdən ötrü Temir-Xan Şura realnı məktəbinə göndərməyinizi rica edirəm". Rəis dairənin nüfuzlu alimlərindən sayılan Abucəfərin xahişini yerinə yetirir. Lakin müəllimin verdiyi pul kifayət etmədiyindən və valideynlərinin imkanı olmadığından Rzanı məktəbə deyil, onun pansionatına qəbul edirlər. Burada yaşadığı müddətdə realnı məktəbin bütün programını öyrənib əxz edir. Abucəfər müəllim bundan xəbər tutub əvvəlcə dairə rəisinin, sonra Dağıstan general-qubernatorunun yanına gedir və onların köməyi ilə Rzanı Tiflis gimnaziyasına göndərir.

1911-ci ildə Rza qızıl medalla gimnaziyanı bitirəndə müəllim Tiflisə gəlir. O vaxt Rza ilə birlikdə qızıl medala layiq görülən ikinci dağıstanlı tələbə, onun dostu Məhəmməd Kajlayev yazmışdı: "Abucəfər müəllim sevincindən hər ikimizi bərk-bərk bağına basdı. Bizim əlimizdə qızıl medallar, onun əlində isə təzəcə çapdan çıxmış ləzgi dərsləri var idi. "Siz xalqın, Dağıstanın gələcəyisiniz", - deyən müəllim soruşdu, - hə, in-di fikriniz nədir, harada oxuyacaqsınız?" Rzanın çöhrəsini qərribə bir kədər

bürüdü. O dedi: "Müəllim, mən Qasımxürdə dostum Əhmədulları bizdən ayırmış xəstəliyin çarəsini tapmaq istəyirəm." Söhbət malyariyadan gedirdi. O vaxt Dağıstanda malyariya, vərəm, tif, vəba tüğyan edirdi. Ona görə də Rzanın sözləri Abucəfər müəllimin ürəyincə oldu. O bir qədər fikirləşib dedi: "Bəlkə ikiniz də Peterburqa gedəsiniz?" Beləliklə, Peterburq Hərbi-Tibb Akademiyasında oxumağı qərara aldılar.

Rza Peterburqa yola düşəndə Abucəfər Məmmədovdan soruşur:

- Müəllim, özünüz imkansız olduğunuz halda nəyə görə mənə kömək etməyə çalışırsınız?

Abucəfər müəllim bir qədər fikrə gedib əlini Rzanın çiyinə qoyur: "Vaxt gələr, özün hər şeyi başa düşsən. Mən borcumu yerinə yetirirəm. Həyatda insanlardan ötrü yazılmamış qanunlar da var. Həmin qanunlara görə sənə kömək edirəm..."

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

NADİR KƏŞFİN QURBANI

DENİKİNƏ CAVAB

1916-cı ildə Peterburq Hərbi-Tibb Akademiyasını qızıl medalla bitirən Rza Şixsaidov yoluxucu xəstəliklərlə mübarizə aparmaq, əhalini müalicə etməkdən ötrü dərhal Dağıstana qayıdaraq bilmədi. Çünki Rusiya Birinci dünya müharibəsində iştirak etdiyindən Akademiyanı bitirən gənc həkimləri cəbhəyə, hərbi hospitallarda xidmət etməyə göndəridilər. Qafqaz cəbhəsinə göndərilən Rza Batumi şəhər hərbi hospitalına cərrah-ordinator təyin olunur. Amma o, həm də tez-tez ön xətdə olur, yaralıların döyüş meydanından çıxarılmasını təşkil edirdi.

Müharibədən sonra onu yenidən Akademiyaya dəvət edir və elmi axtarışlar aparmaq üçün şərait yaradırlar. Lakin Dağıstanda yoluxucu xəstəliklər şiddətləndiyindən elmi işini yarımçıq qoyub Vətənə qayıdır. Onu Küre Dairəsi Səhiyyə İdarəsinin rəisi təyin edirlər. Qısa müddətdə Rza dairənin mərkəzi olan Qasımxürdə yeni və böyük bir xəstəxananı işə salır, cəbhə dostlarından iki rus həkimini, feldşer Aleksandr Kovalyovu, həmçinin yerlilərindən Həsən Səidov, Həmidullah Əmrəhov, Cəmaləddin Meylanov kimi təcrübəli feldşerləri buraya cəlb edir, ixtisaslı tibbi yardım göstərir, o dövrün ən çətin cərrahiyyə əməliyyatlarını aparır.

1919-cu ilin mayında general Denikin ordu hissələri Küre dairəsinin xeyli

kinçilər topların köməyi ilə müvəqqəti olaraq ləzgilərin hücumunu ləngitməyə nail olur. Lakin döyüşlər səngimir və yeddi ay davam edən vuruşmalardan sonra Dərbənd ağıqvardiyaçılarından azad olunur. Rza Şixsaidov yeri gəldikcə həm döyüş əməliyyatlarında iştirak edir, həm də yaralı üsyançıların və partizanların müalicəsi ilə məşğul olurdu. Həmin dövrdə xəstəxananı hərbi hospitala çevirən Rza Şixsaidov burada ilk dəfə olaraq ən ağır cərrahiyyə əməliyyatlarını həyata keçirmiş və 2 mindən çox ağır yaralıları yenidən həyata qaytarmışdı.

QAPALI QALAN MƏSƏLƏ

1921-ci ilin dekabrın 1-dən 7-dək keçirilmiş sovetlərin Ümumdağıstan təsis qurultayında siyasi hakimiyyət inqilab komitələrindən seçili orqanlar olan sovetlərin əlinə keçdi və muxtar Dağıstan dövləti yaradıldı. Sovet Dağıstanı hökumətinin tərkibinə seçilənlər arasında görkəmli ləzgi inqilabçıları ilə yanaşı tanınmış hərbi həkim Rza Şixsaidov da var idi. Ona Dağıstanın xalq səhiyyə komissarı vəzifəsi etibar olunmuşdu. Qısa müddətdə respublikada səhiyyə işinin təşkilində xeyli uğurlar qazanmasına baxmayaraq, nazir vəzifəsindən əl çəkməyi qərara aldı. Bunun iki səbəbi var idi. Əvvəllər, bir sıra keçmiş inqilabçılar və komandirlər Sovet hakimiyyəti orqanlarında yüksək vəzifələr tutandan sonra

ГАТФАРИЗ РГАДА

И вакъиа гълевай виш йисарин 30-йисара кьиле фейиди я. Са рагъ алай юкьуз Ясабрин хуьруз ревкомдай са жегъил итим атана. Ада хуьруьн артелдин кьилевайдахъ галаз ихтилатар авуна, ахпа абур кьведни Абусалатан квалер галайнихъ фена. Адан квал "Шири-фара" лугъудай мягъледа, рекъин эрчи пата авай.

Атай ксари чпин мурад ачухарна: "Хъилер райондин патай Абусалат Бакудиз - лежберрин гуркватдал фена кланзава".

Кивалин иесиди лагъана:

- Я чан рухваар, зун са кьуьзуь кас я. Икьван члавалди акунвайдини Пиралринни Хъилерин кiereцрин багълар я. Зун гъинай, Баку гъинай?

Ревкомдин векилди:

- Айиб авач, чан халу, вун Бакудиз тек фирвал туш, мадни вад кас фидайвал я, - лагъана.

Абусалата мад вичин гаф кьилиз акъудиз алахъна:

- Я хва, зун кьез кландай фан кьафун туш эхир. Заз я урус члал чидач, яни туьрк члал.

- Им са акъван члехи гьалатI туш. Гила совет гьукуматди гьар са кас диз дидед члалал рахадай, кхьидай, клелдай ихтияр ганва. Вун лезгидал рахух, са члал чидайда ви гафар гъи члалаз хъайитлани элкьурда.

Ихтилат яргъал фена, эхирни Абусалат халу члалал атана:

- Мад куьне вири крар хиве кьазватла, зун диликьад хъуниз рази я.

Са варз акваз-такваз алатна, фидай югъ алуькна. "Абусалат "диликьад" хъиз Бакудиз физва" лагъай хабарди вири ясабвийрихъ лувар кутунвай.

Кесиб вахтар тир: алуькдай пеклек жагъидачир. Ятлани лежберрин гуркватдал рекъе гьатзавай хуьруьнви усал акъудун кутугай кар жезвачир.

Акл хъайила, ясабвийри элна-мелна Абусалатав дамах-чахмах ийиз туна, ам "чувудрин чам" хъиз

рекъе туна.

... Ингъе, имни Баку, члехи шегъер: гьаркьуь куьчяр, куьчяр машинар, файтунар, са шумуд члалал рахазвай инсанар. Абусалат халу сив ахъайна амай. Ада ихътин са фикирни авуна: вуж хъсан хъана за разивал гана, тахъайтла, валлагъ, зун Ясабрин хъурталай а пад такуна рекъидай!

... Лежберрин гуркватдин кьвед лагъай югъ тир. Пакамахъ фад Абусалатав хабар агакънавай: кье адаз гаф гудайвал я. Вичиз кландайвал рахурай: хуьруькай, хуьруьнвийрикай, районда кьиле физвай вакъийрикай... Лезги члал чидай са жегъил-

"ДИЛИКЪАД"
АБУСАЛАТ
(ГЪИКАЯ)

ди адан гафар туьрк члалал элкьурда.

- Чна рахун патал гаф гузва Хъилер райондай тир ясабви Абусалатаз, - лагъай гафари ам кьудгьунарна. Са ухът аладарна, трибуна-дихъ фена. Са патахъай, адаз и гуркватI са акъван хуш тушир, вучиз лагъайтла вири гад кватлиз никле-векъе авайла, ибур рахаз, гил-гъилел элягъиз авай. Бубаяр вишра гъахълу я: вири меле, Мегърижан регъе.

Хъел квай Абусалат рахаз гатлумна:

- Я квал члур тахъай ксар (ада гъил яргъи авуна).

Жегъил гадади вичиз клани патлахъ элкьурна:

- Əziz yoldaşlar! (ацукънавайбуру шарах-шарахдин ванер акъудна).

- Куьн иниз кватI хъанва Ясабрин, Пиралрин, Хъилерин жематар

кьванбур!

Жегъилди адан сивелай ягъана:
- Mən sizi Yasab, Piral, hil kəndlərinin camaatı adından salamlayıram! (Мадни капар).

- Капар бесра, са заз яб це. Им кьез зи мирес Келбалидин мехъерар туш капар ягъиз! Артелда кивалахар какахънава, векъер кватIна кланзава, кьуьл-мух агудна кланзава, балайриз фу гана кланзава.

- Əmioğlum Kəlbali demişkən, əsəb zəmanə gəlib. Zəmanə deyil - əsil toy-bayramdı. Artelimizin üzvləri əla işləyir: taxıl biçir, ot yığır, balalarınızcün qışa azuqə tədarük edir (капари ара гузвач).

- Недай затIни амач, кулакри тлурди тлурна, амайдини гваз катна!

- Biz qolçomaqların dərşini çoxdan vermişik: ələ düşənini öldürmüşük, sağ qalanlar isə hərəsi bir tərəfə qaçıb! (Мадни капар).

- Куьн, заз чиз, зи гьавурда акъазвач жеди! Белки и жегъилди шу-лугъарзаватла?! (Ада жегъил таржумачи кьалурна).

- Şadam ki, məni düz başa düşürsünüz. Bu gəncin sayəsində! (Зал хъиткьинзава).

- Кьез вучдатIа чидачни? Акл хъайила за лугъузва: ягъ сасадан куг! (Абусалата вичин гьуд вилик яргъи авуна).

- Şüarımız belədir: Yaşasın birlik! (Яргъи члугур капар).

... Абусалат хтана вичин чкадал ацукъайла, адан чин кьекъифнавай...

Залдавай "диликьадар" лагъайтла, ясабви Абусалатан атлугъай рахунрин таъсирдихъ кумай: "Sağ olsun ləzgi qardaş!" - лугъуз сад-садан япал кушкушарзавай...

Абусалат лагъайтла, фикирри яргъариз тухванвай: икл туькуьрзавай гьукуматдин эхир пехир тахъайтла... хъсан я!..

Вакъиф МУЪШКУЪРВИ.

ТУЪХУЪНДАНИ?

Заз гьамари гузва басрух, Ава гьиссер ийиз чалух, Бахтсузвили ялиз кьулухъ, Гъизва кьилел хажалат зи.

Зул хъиз кьуд пад хъипи жезва, Чаравал мад векъи жезва, Дердер вири санал кьезва, Къакъудиз кланз аманат зи.

Хъипи хъайитлани цуьквер, Хъипи тахъуй садра бахт зи. АватIа кье рикле эквер, Туьхуьндани муьгъуьббат зи?

РЕХЪ АБУРАЙ

Чи сувара, чи дагълара Гъич алахъай цуьк тахъурай. Шадвилерив ацлуй дуйня, Гъич са ялгъуз рикI тахъурай.

Къакъан хъурай лезгидин руьгъ, Я кичI, яни мекъ такурай. Чи цавариз са члавузни Лувар хайи лекъ такурай.

Чи кьегъалри чи убайра Яд авачир рехв тавурай. Гьар са касди чилин винел Вичиз шегъре рехъ авурай.

Мегъпара АГЪАЕВА,
Дагъустандин Гьукуматдин Университетдин Бакудин филиалдин студент.

МАД СА ГАТФАР

Твар-ван авай зари, кхъираг, композитор Седакьет Керимовадин цлуд лагъай ктаб басма-дай акъатнава. И мукъ-вара "Зия-Нурлан" нешириятди чапдай акъуднавай цийи ктабда С.Керимовади жуьреба-жуьре йисара кхъенвай шиирар, поэмаяр ва манияр гьатнава. И эсерар зариди клелдайбур

ЦИИИ КТАБ

паталди туькьурнавай лезги члаланни лезги авазрин багъа клунчI я. Цийи кватIалди клелдайбур руьгъ кутазва, абуроз хайи чилни хайи члал кланарзава, лезги твар вине кьаз эвер гузва.

Ктабдихъ мадни са лайихлувал ава. КватIалда сифте яз С.Керимовадин 30-да-лай гзаф маниярни гьатнава. 18 мани нота галаз ганва.

Цийи ктаб твар-цлехъ кьадайди хъанва. Ам акъатун тек са зари паталди ваъ, гьакIни клелдайбур паталди халисан гатфар я. Дерин гьиссерини фикирри арадал гъанвай шиирри, манийри инсандин руьгъ цийи хъийизва, адаз яшамшдай кьуват гузва.

РИКИН ГАФАР

Кцлар райондин Ширвановка хуьрай кьве чар

■ Чи играми Седакьет ханум! Куь 50 йис тамам хъанва лагъай хабарди чун пара шадарна, вучиз лагъайтла, куьн чи халкьдин камал, мез ва дамах я. Гъахълу яз куьне чавай диде ватандин дережа мадни виниз акъудун, адан иервал, девлетлувал хуьн, хайи члалаз гьуьрмет авун, лезгивилин кьилихар, адетар квадар тавун, сейли ксар риклелай алуд тавун тIалабзава.

Пул пара, кьуллугъ члехи-ди хьуналди инсандивай гьуьрмет кьазанмишиз жедач, герек жува халкьдиз, ватандиз риклин сидкьидай кьуллугъ ийин, а члавуз вазни халкьди вичин рикле чка ийи-да, валди дамахда, вун клан жеда. Вун халкьдин рикле

гьатнавай ва чаз багъа кас я, Седакьет ханум! Къуй вун мадни еке дережайрив агакърай, ви агалкьунар мадни пара хъурай. Ваз са гьамни авачир яргъи уьмуьр, риклевай вири мурадар кьилиз акъатун тIалабзава за. Ви уьмуьрда гьуьрмет ва берекат хъурай.

Гуьлара СУЛТАНОВА,
муаллим.

* * *

■ Пуд кардалди инсанди дуйнядал гел тада: квал эцигуналди, аял тербия авуналди, тар битмишуруналди. Чи твар-ван авай зари Седакьет Керимовади вичин уьмуьрдин 50 йисуз и пуд кивалахни гзаф алакьунралди кьилиз акъудна. "Са-

мур"далди лезгийрин твар виринриз сейли авуна, халкьдиз "Сувар" хътин ансамбль багъишна.

Чи халкьдиз азиз тир Седакьет ханум! Ширвановка хуьруьн юкьван мектебдин муаллимри кьез 50 йисан юбилей риклин сидкьидай мубарак ийизва! Къуй чи Самур вацI амай кьван "Самур" газетни яшамшрай, къуй ви сивик хъвер, инсанрин рикле гьамиша сувар хъурай, къуй ви твар чаз гьамиша гатфар атуникай хабар гудай чубарук хъиз хуш хъурай. Сад Аллагъди ваз мадни 50 йис уьмуьр гурай. Чна ваз чандин сагъвал, риклин шадвал ва уьмуьрда члехи агалкьунар тIалабзава!

Феляддин МЕГЪДИЕВ,
муаллим.

ИШГЪАМНИ, ГАФНИ...

Ибадуллагъ МЕЖМУЛЛАЕВ

ХУЪХ ДИДЕЯР

И дуьньядал заз регъятвал,
Дерди аваз, гъич клан хъанач.
Вучиз дидед лагъай гафар
Гъар са чавуз заз ван хъанач?

Вучиз гагъ-гагъ хъел хъана зун,
Диде течир хам аял хъиз?
Вучиз хъанач буйругъда зун,
Дидед риклин хуш хиял хъиз?

Суалривди ацанва рикл,
Жаваб течиз гъакл ама зун.
Гагъ хъуьрезва, гагъни шезва,
Ачух чуьлда, тек ама зун.

Диде-бубад члугвад фикир,
Якъин, балад яб тагайла,
Заз чир хъанач дидед къадир,
Хзанд кыле жув тахъайла.

ЧИР ЖЕДАЧ

Дуьньяд крар гелкъвезава чун чириз,
Келна лугъуз вири дуьздиз чир жедач.
Агъзур йисар алатайтлан вилик физ,
Фейи умуьр мад хъсандиз чир жедач.

Чун вуж я хъи сифте амаз чир хъурай,
Гъа Аллагъди чазди вичин сир гурай,
Гъар са касди вичин йикъал гел турай,
Жув фидай вахт а дуьньядиз чир жедач.

Чун вуж я хъи акъуд хъурай кыл чавай,
Гъакл фикирар ийиз ава чун цавай,
Ахъайна на тамашир къван вил вавай,
Зул атай вахт ви гъаятдиз чир жедач.

Ибадуллагъ, цуьк ахъайдай нията,
Гъарда жуван гъилай къведай гъуьрмета,
Умуьр патал гъар са касди гъуьжета,
Вуч аватла ви къисметдиз чир жедач.

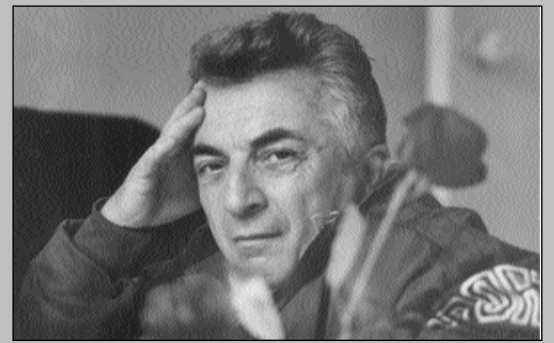
РИКЕВАЙДИ ВУН ХЪАЙЛА

Сир ачухна лагъ заз, я руш,
Белки закай къвезвач ваз хуш,
Икъван гумир на наз, я руш,
Рикевайди вун хъайла.

Амач зерре сабур-къарай,
Чандавайди я ви гъарай,
Акъатзава рикл зи хурай,
Ви ашкъиди зун кайила.

Жув кланидаз гумир на наз,
Умуьрдив сад хуш я вун заз,
Зи чан къеняй ава ргаз,
Умуьр жедач рикл кайила.

Гуьзел я вун хуш гатфар хъиз,
Къамир ибур буш гафар хъиз,
Гъахъа чанда са ахвар хъиз,
Рикл акъудна ваз гайила.

Нариман САМУРОВ

ЧИ ЛЕЗГИЯР

Рагъ хъиз гъар къуз экъечзава чунни цавариз,
Няни хъайла илифзава чи хъен сувариз,
Рикл ялзава гъар береда бахтлу члавари,
Авахъзава вахтунин вац! деврандин гъуьлуьз.

Гъикъван яшар хъайитлани, куьруь я умуьр,
Алахъдатла эхирдикай фикир ийимир,
Усалвилин, ажузвилин икъардал къемир,
Четин кардал уфтан жеда руьгъ авай итим.

Чи бубайрин члехи къастар аваз къе рикле,
Алахъзава хуьн паталди, чун, хайи диге.
Гъаф хъанай къегъалар чахъ женгерин рекъе,
Чи кылелай элкъвезава къе абурун руьгъер.

Вун датлана виклегдаказ умуьрдиз килиг,
Мет ягъамир са члавузни душмандин вилик,
Эл паталди чан гайибур кутуртлан чилик,
Гъетер хъиз руьгъ куьклуьнда хъи ихътин лезгийрин.

Ягъ-намус чи гапурдилай хъи хъурай мад,
Чи ватан - чи риклиз кланид, чи умуьрдин дад.
Амаз къван чахъ Шалбуз дагъни Самур - къве багъад,
Алаз жеда чи лезгийр дуьньядин винел.

ТИГЪИРЖАЛВИЙРИН ХКЕТАР

ГЪИЛ КЪАЧУДАЧ

Тигъиржалрин хуьре са касди мусурманвилин са шартл кылиз акъуд тийиз - капл тийиз хъана. И хабар агакъна къазидал. Къазиди а касдиз лагъана:

- Им вучтин кар я, вун мусурман тушни? На вучиз капл ийизвач?

- Валлагъ, члехид, залай и кар саклани алакъзавач, - лагъана итимди.

Къазидихъ хъел акатна:

- За ваз са йикъан муьгълет гузва. Бармак вилик эцигна хъсандаказ фикир ая. Пакамлай вуна я каплда, я тахъайтла паласада са юкл къван деринвиле хандак эгъуьнда. (А вахтунда къазийрин, фекъийрин гъукум члехиди тир. Тигъиржалрин паласа лагъайтла, ирид уба авай са чка тир.)

Экуьнин яралай гъа итим къамал са гъерни къуна къазидин кылив атана.

- Гъихътин икъардал атана вун? - жузуна къазиди.

- Паласади хандак эгъуьниз фирвал хъана, - жаваб гана итимди.

- Я гъарамзада, капл авун хандак эгъунунлай залан яни? - жузуна къазиди.

- Паласада за са шумуд йисуз хандак эгъуьнда, гъа идалди кар кылиз акъатда. Амма капл авуни залай рекъидалди гъил къачудач, - жаваб гана итимди.

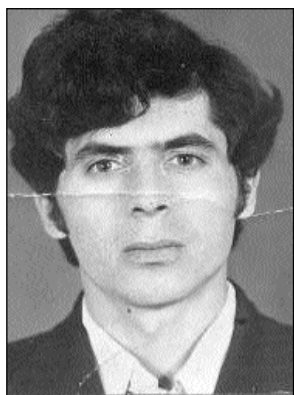
ЗАЗ ЛАГЪАНА КИАНДАЙ

Паласада гвенар гуьз фейибурукай сад цлай атана къена. Адахъ галаз санал къвалахзавай яшлу са касди ам яцран арабада аваз вини хуьруьз хутахиз хъана.

Клур вацлалай элячйна пелел акъа-тайла, яцар йигиндиз хъфиз акур касди элкъвена арабадиз килигна. Мийит амачир. Ада араба кьулухъ элкъуьрна. Къенвай кас са хвалан патав аватнавай ва адан кыл це гъатнавай.

Итимди мийитдиз килигна лагъана: - Я кицин хва киц! Цихъ къаних хъанвайди заз лагъана кландай ман!

Кхъейди:
Демиррин БЕГЪРАМ.

Медет ЭРЗИМАНОВ

ПЕХИЛВАЛ

Пашман члавуз гуьгъуьлар зи,
Рикл кузвайла гъамуна,
Ван хъана заз лагъайбурун:
- "Ялар твазва къамуна!.."

Эл шад тирла шад хъана зун
Сирнавдайла кефина,
Инлай-анлай агакъна захъ:
- "Ацанва жал жибинар?"

Зи вилери хъвердин гъилер
Алтаддайла хцелай
Галукъна захъ тукъуьл гафар:
- "Рази я вич-вичелай!.."

Зид умуьр ваь, кыляй-кылиз
Азабар яз, гъамар яз
Зи гъамарин сандух гуя -
Камарар я, цамар я!

Эхиз тежез атлай тар хъиз
Ярх хъана жув месева:
- "Ада кафан къазундайд я!.."
Мадни зи твар мецева.

Умуьрдин зул алуькна зи,
Эхиримжи ряден я.

- "Мад чун алцур тавурай гъа!"
Зал къвазвайди буьгътен я.

Къиникъдални пехил я зи,
Ядайди я зуьрнеяр:
- "Бахтлу кас хъиз къена", - лугъуз -
"Хъфидайла дурнаяр".

КЪАРАЧИ РУШ

Ша къарачи руш, заз ахъаймир фал,
Заз зи кылел вуж къведатла чизва.
Кисна са юкъуз атлуда зи члал,
Ни рагъмет, лянет гъидатла чизва.

Клан хъана лугъуз рагъмет гъурай гъикл
Заз зи умуьрда лянет авурда?
Гъадахъни кана, мад кузва зи рикл,
Белки авач жал а кас гъавурда?

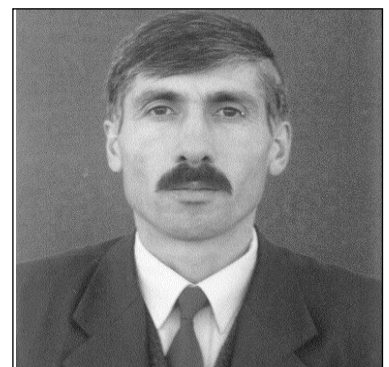
Чизва за даим лянет авурбур,
Зун къейи члавуз шад жедайдини.
Заз хъиз ватандин дерт-гъам акурбур,
Риклин дегънеда захъ шедайдини.

Якъин ялтахири, нефсетри къацлай
Зи игъсан нез зун гудайла маса,
Руьгъ шеда цава, суру къада цлай,
Зи танди сура члугвада жаза.

Амма дустари атлайла къарай,
Рикел хкида за кхъей члалар,
Пак цлараравай зи агъни гъарай,
Лугъуз тахъанвай ватандин тлалар.

Кхъида закай гъарда са шиир,
Гъайиф татана члур жезвай чарчин:
- Агъ, Лезги Ватан, вахъ хъана шаир,
Лукл, есир хъайи пак лезги тварцин.

Ша къарачи руш, заз ахъаймир фал,
Заз зи кылел вуч къведатла чизва.
Кисна са юкъуз атлуда зи члал,
Зунни инсан я атана - физвай.

Лезги БЕГЪЛУЛ

ФАД Я КЪЕ

Я рикл, вучиз вун тлазва, лагъ, икъван мад,
Чизвачни ваз, зи умуьрдин гад я къе.
Риклиз клани са лезги руш, са тават,
Зи гъавурда акъад лугъуз шад я къе!

И дуьньядиз вун куьз вахтсуз атана,
Шехъайтлани, цлугъайтлани тек вуна,
Карван физва вичин рехъди датлана
Ви гъавурда авайбур сад-вад я къе!

Дердер-гъамар гъар члавариз хъайид я,
Сад-зурбуриз Аллагъди пай гайид я,
Хар къвайила вацлариз сел гъайид я,
Вун заз авай жавагъирдин хад я къе!

Батлул крар акурла рикл тлар жеди,
Гъамга хъизди вун юкъвалай клар жеди.
Вахтсуз члавуз вун Бегълулаз пар жеди,
Зуракл рекъел тамир на зун, фад я къе!

ГУМИР

Яр яралай атана вун булахдал,
Гъейран хъана зун ви суйдал, дамахдал.
За ви винел серин шагъвар алахда,
Инсаф ая, икъван на заз наз гумир.

Акур къалай за жуван кыл квадарна,
Вири члур кылихар за гадарна,
Душман пад хъуй, дустарин рикл шадарна,
Зи илчийр на ракларихъ таз гумир.

Цуькверикай за ваз шарман хразва,
Ви дидардихъ цигел яз зун цразва,
Цихъ къаних тир къавахд тар хъиз кьуразва.
Инсаф ая, икъван зулум заз гумир!

Лейли я вун, Эсли я вун зи виле,
Дерт пара яз хъанава зи рикл силе,
Наз гуналди вуч гъатзава ви гъиле,
Межнунан твар вуна Бегълулаз гумир!

XATİRƏLƏRDƏ YAŞAYIR

■ Deyirlər həyatda əvəzolunmaz adamlar yoxdur. Mən bu fikirlə razı deyiləm. Elə insanlar var ki, onlar dünyadan köçəndə öz yerlərini boş qoyurlar və bu boşluğu uzun illərdən sonra da doldurmaq olmur. Babam Abdulheyli nənəm Meristan belələrindən olublar. Qusar rayonunun Yasab kəndində onların adını hamı hörmətlə çəkir. Zadəganlıq və ziyallıq bu iki insana xas cəhətlər idi. Abdulhey tacir idi, öz dükanları var idi. Meristan da əri kimi savadlı, geniş dünyagörüşlü idi. Yaraşığı, mərdliyi ilə seçilən Abdulhey qonşu hil kəndində Meristanı görüb ona aşiq olmuşdu. Toy günü gəlini atdan endirəndə yasablilar Meristanın gözəlliyini görüb heyrətə gəlmişdilər.

Meristan yalnız zahirən gözəl deyildi. Onun oturuşu, duruşu, yerışı, davranışı, danışığı tərzi və adətlərində bir xanımlıq var idi. Gənc ərle arvadın namaz qılması onların mömünlüyündən xəbər verirdi. Firavanlıq içində yaşayan bu ailə kasıblara əl tutmağı və xeyirxah işlərlə məşğul olmağı mənəvi borc hesab edirdi.

7 övladı hələ ərsəyə çatmamış Abdulhey dünyadan köçəndə Meristan onlara həm ata, həm də ana oldu, hamısını oxutdu, sonra isə evləndirdi. Minara, hacıkarim, hacı, Qayaxanim, Mürsəl, Kamal və Dinam öz analarına ələ bağlı idilər ki, çoxları buna təəccüb edirdi. Beş gəlini ilə bir yerdə yaşayan qaynananın müdrikliliyi isə kənddə başqa gəlin-qaynanalar üçün ibrət dərsi idi.

80 yaşlı Meristanın həyatı kimi ölmü de yadda qalan olur. Ürəyinə göy qutabı düşən qarı çöldən göy-göyerti yığıb gəlinləri ilə bir yerdə qutab bişirib doyunca yeyir. Sonra evdəkiləri yanına çağırır deyir:

- Mən Allahın rəhmətinə gedirəm. Mənim üçün uca-dan ağlamayın, üz cırmayın. Məni abırla yola salın. İndi isə gedin Zibeydəni çağırın, Yasin oxusun.

Zibeydə onun 100 yaşlı qudası idi. O, gələnə kimi Meristan nənə dəstəməz alır, namaz qılır və üzü qıblaya uzanır. Zibeydə nənə Yasini oxuyub qurtaranda nənəm keçinmişdi. Bu, elə gözəlilməz olmuşdu ki, hamı çəşbaş qalmışdı. Onun ruhu inciməsin deyə hamı

içində ağlayırdı. Ağlamalı iş idi, çünki Meristan nənə kimi xanımlar dünyaya az-az gəlir. Onun həyatı kimi dərd çəkməyi də qeyri-adi idi. İlk oğlu hacıkarim avtomobil qəzasına düşüb həlak olanda qarı həyat eşqini itirdi. Bu dərdi hamıdan gizləndirirdi, oğlunun ili tamam olanda övladlarına "Mənim üçün ayıb oldu, o cür oğuldan sonra bir il yaşadım" deyər etiraf etdi və dünyadan köçdü.

hacıkarim Quliyev valideynləri kimi elinə, obasına bağlı adam idi. Telman adına kolxosa rəhbərlik etdiyi 25 ildə Yasab kəndinin iqtisadiyyatını möhkəmləndirmiş, buranın abadlığı üçün xeyli işlər görmüş, adamların güzəranının yaxşılaşması üçün əlindən gələni etmişdi.

Bal arısı kimi öz pətəyinə - Yasab kəndinə daşıyan bu ağsaqqal respublikanın hər yerində tanınırdılar. 1941-45-ci illərin Böyük Vətən müharibəsinin iştirakçısı olmuş, d ə f ə l ə r l ə ölümə üz-üzə gəlmiş bu insanın ürəyində yaşamaq və yad qatmaq e ş q i, özgələ-ri n ə d a -

yaxşı insan, el təəssübkeşi köçür.

O vaxtdan 22 il keçib. Yasablilar bu günə kimi hacıkarim müəllimi hörmətlə və həsrətlə yad edir. Deyirlər ki, Yasabın bərəkəti o kişi ilə getdi. Ondan sonra kəndə ildə bir təzə sədr təyin olunub, onların heç biri işin öhdəsindən gələ bilməyib.

Dayımın adı mənə həyatda həmişə dayaq olub. Mənim əslən qusarlı olduğumu biləndə dəfələrlə müsahiblərimdən belə sözlər eşitmişəm:

- Orda bir dostum var idi, Allah ona rəhmət eləsin, olduqca gözəl insan idi.

- Kim idi dostunuz?

- Yasablı hacıkarim.

Mənim sevincimi təsəvvür edirsinizmi? Özü də bu etirafları adlı-sanlı adamlar edəndə bu mənə ikiqat sevinc verirdi.

Bir dəfə Bakının Zülfə kəndində bir məclisə getmişdik. Qonaq otacağının di-

Tahirə və Adik mənim üçün doğma bacılarım, qardaşlarım qədr əzizdir. Ümmiyyətlə, Quliyevlər nəslinə qohumcanlı, dostcanlı nəslidir. Bizim məclislərimizi görənler bizə həmişə qıbtə ediblər. Buna görə isə biz Abdulhey babamla Meristan nənəmə, hacıkarim dayıma borcluuyq.

Onlar həmişə tövsiyə edirdilər ki, insan öz ailəsi, doğmaları, öz kəndi, rayonu, nəhayət, Vətəni qarşısında borcludur.

Yaxşı adamlar öz yaxşı işləri ilə özlərindən sonra xoş xatirələr, silinməz izlər qoyur. Köhnə kommunist və döyüşçü, sadə və zəhmətkeş insan olan hacıkarim Quliyev kimi. 9 may onun və onun kimi minlərlə müharibə veteranının sevdiyi gün idi - Qələbə bayramı. Qoy onların müqəddəs ruqları nurla dolsun, xoş arzuları isə çin olsun.

Xalidə BAYRAMOVA,
Azərbaycan İqtisad Universitetinin baş müəllimi.

QALIBLƏR

MÜHARİBƏDƏN XATİRƏ

■ Xaçmaz rayonunun Yalama qəsəbəsində sadə və zəhmətkeş bir insan yaşayır. Müharibə və əmək veteranı Şükür Kərimxanov. Qusar rayonunun Yarqun kəndində anadan olmuş Şükür 17 yaşında müharibəyə gedib. Onun döyüş yolu Kursk cəbhəsindən başlanıb. Pulemyotçu Ş.Kərimxanov Ukraynanın, Polşanın azad olunmasında iştirak edib, Avstriyada, Çexoslovakiyada vuruşub. Qələbə sorağını alana kimi Dnepr, Dnestr, Visla, Elba, Odra çaylarını keçib. O, Berlin üzərinə qələbə bayrağı qaldıran qoşunların tərkibində olub.

Cəbhədən sinəsi orden və medallarla dolu qayıdan Şükür Kərimxanov Ali Baş komandanın Stalinə 74 dəfə təşəkkür aldığını fəxrle qeyd edir. Həmin təşəkkür məktublarından birini o, bu günə kimi əziz xatirə kimi qoruyub saxlayır.

49 il fasiləsiz olaraq işləmiş müharibə və əmək veteranı indi pensiyadadır. halal zəhmətlə yaşamış, haqq-ədələt tərəfdarı olmuş bu insanın övladları da onun kimi vijdanlı adamlardır. O bir qızı və üç oğlu ilə ürəkdan fəxr edir. 9 nəvəsi isə ona sonsuz sevinc və fərəh bəxş edir.

Ömrünü şərəfli müəllim peşəsinə həsr etmiş bu xeyirxah insanın yetimləri arasında neçə-neçə həkim, mühəndis, müəllim, hərbiçi, alim var. O, övladlarını da oxudub, onlara ali təhsil verib.

1945-ci ildə ikinci dəfə dünyaya gəldiyini deyən Şükür müəllim öz nikbinliyi, həyata sevgisi ilə seçilir. Öz

məktəb yoldaşı olmuş Səhərlə ailə qurub onunla 55 il bir yerdə məhribanlıqla ömür sürmüş Şükür müəllim vəfalı ömür yoldaşı ilə fəxr edirdi.

Ötən il onun vəfat etməsi veteranın ürəyini ağrıdı. Amma övladları ona bu itkinlik ağır-acısını azaltmaq üçün əllərindən gələni edirlər. Bəli, Yalama qəsəbəsində sadə, məhriban, müdrik və işıqlı bir insan yaşayır. Həyatı gənc nəsllə nümunə olan müharibə və əmək veteranı.

Övladları Sevil, Sabir, Cavid, Arif, gəlinləri Gülüfə, Alma, Əntiqə 79 yaşlı veterana təbrik edir ona can sağlığı və uzun ömür arzulayırlar.

■ Bu günlərdə ömrünün 80-ci baharı tamam olmuş Xəmetov Ağakişi Nurmət oğlu bütün həyatını torpağa, halal zəhmətə həsr edib. Xeyirxahlığına, zəhmətkeşliyinə, elin xeyrində, şərində yaxından iştirakına görə ona hamı ağsaqqal deyir.

Böyük Vətən müharibəsi başlananda köüllü olaraq cəbhəyə getmiş Ağakişi alman faşistləri ilə qəhrəmancasına döyüşmüş,

1943-cü ilin dekabrında ağır yaralandığına görə ön cəbhədən arxa cəbhəyə göndərilmişdir. Onun bədənindən son düşmən qəlpələri bir il bundan əvvəl çıxarılıb. Kənddən müharibəyə 35 nəfər getmiş, onlardan 20 nəfəri həlak olmuşdur. Hazırda kənddə Böyük Vətən müharibəsi iştirakçılarının cəmi üç nəfər qalıb. Ağadadaş Məmmədov və Gülmət Ağayev də kəndin ağsaqqallarından sayılır.

Yaralandıqdan sonra doğma kəndə qayıdan Ağakişi Xəmetov kolxoz ilk partiya təşkilatının katibi seçilir. Onun əhali arasında apardığı iş hədəf getmir, daha çox məhsul istehsal etmək və cəbhəyə daha yaxından kömək etmək üçün hamı var qüvvəsi ilə çalışır. Yüksək göstəricilərə görə kolxoz 1944-cü ildə Sov.İKP MK-nin tərifnaməsinə layiq görülür.

Müharibədən sonrakı illərdə bir sıra və-

ra doğma kəndə qayıdan Ağakişi Xəmetov kolxoz ilk partiya təşkilatının katibi seçilir. Onun əhali arasında apardığı iş hədəf getmir, daha çox məhsul istehsal etmək və cəbhəyə daha yaxından kömək etmək üçün hamı var qüvvəsi ilə çalışır. Yüksək göstəricilərə görə kolxoz 1944-cü ildə Sov.İKP MK-nin tərifnaməsinə layiq görülür.

Müharibədən sonrakı illərdə bir sıra və-

masında, xüsusilə bu rəy qaz kəmərinin çəkilməsində Ağakişi Xəmetovun əməyi böyükdür.

Bu günlərdə kənd əhalisi quruculuq və abadlıq işlərində böyük xidmətləri olmuş bu xeyirxah insanın anadan olmasının 80 illiyini geniş qeyd etmişdir. Tədbirdə nəinki Qusardan, həmçinin respublikamızın başqa rayonlarından, Bakı və Sumqayıt şəhərlərindən gəlmiş qonaqlar da iştirak etmişlər.

Tədbirin keçirilməsində əmək və müharibə veteranlarına həmişə qayğı ilə yanaşan Köhnə Xudat qazmaları bələdiyyəsinin və kənd məktəbi kollektivinin əməyi böyükdür. Ağakişi Xəmetovun həyatı gənclərimizə örnəkdir.

Xanəhməd AĞAYEV, Rövşən BAYRAMOV, Radik SARUXANOV, heydər ƏYYUBOV Qusar rayonundakı Köhnə Xudat qazmaları

AĞSAQQAL

ФРОНТОВИК СОЖАЛЕЕТ, ЧТО НЕ СДАЛСЯ В ПЛЕН!

В таком случае он сейчас
получил бы компенсацию от Германии...

■ Назиф Теймуршах оглы Мустафаев, уроженец села Дигах, был призван в ряды Советской Армии Кубинским Райвоенкоматом 1-го января 1943 года. Он был направлен на фронт в 56-ую действующую Армию пулеметчиком второго расчета 2-й роты 3-го батальона 103 полка 328 стрелковой дивизии. Одновременно Назиф Мустафаев являлся посыльным между штабами дивизии и полка, которые находились на расстоянии 1 км друг от друга.

После ранения, которое солдат получил под станцией "Крымская", его направили в сентябре 1943 года в 129 Гвардейскую дивизию 18-й действующей Армии, которая вела в то время бои в направлении Тамань-Новороссийск. Заметим, что в ней замполитом в звании полковника был будущий руководитель СССР Леонид Брежнев. Да, пришлось Н.Мустафаеву покурить махорку и с ним...

После освобождения Таманского полуострова в составе 2-го Украинского фронта, которым командовал маршал Малиновский, наш земляк участвовал в боях за овладение городами: Орадея-Маре, Дебреенеи, Ниредьхава, Сату-Маре, Карейя, Солнольк, Энер и Сиксро, Мишкольц, Рожнява и Иешава, Будапешт, Банска, Штявница, Зволон, прорывал оборону немцев в городах Вэртзихедьшег, Дьер и Комарем, Транава, Глаговец и Сенец, Братислава, Малайке, Брук, Превидановце, Годонин, Корнейсбург, Флоритсдорф, Пистерсдорф, Брана, Яромержице, Знойма, Голланбурунг, Штоккерау. Он также участвовал в боях за

освобождение городов Бухарест, Арамадар, Брно, столицы Чехословакии Праги.

Не раз Н.Мустафаеву приходилось идти в разведку, многократно ходил "за языком". За ратный подвиг командиром шестой бронетанковой Армии ему была объявлена благодарность с вручением Правительственной грамоты.

Наш земляк был свидетелем убийства Ватутина бандеровцами. Из знатных военачальников ему довелось видеть Ворошилова, Малиновского и других.

Н.Мустафаев участвовал в боях за освобождение Румынии, Венгрии, Австрии, Чехословакии. Однако и после подписания Германией акта о капитуляции он не был демобилизован, война для него не кончилась.

Из Праги 25 июля 1945 года он был направлен на борьбу с японскими милитаристами. В составе 1-го Забайкальского фронта он освобождал станцию Манчжурию, Чжалан-нурский и Халун-Аршанский укрепрайоны японцев, форсировал горные хребты Хингана, преодолел безводные степи Монголии, участвовал в овладении городами Манчжурия, Чанчунь, Мунден, Цицикар, Жэжэ, Дайр, Порт-Артур, Харбин. Затем вместе с 8-ой революционной армией освобождения Китая бился за города Хайлар, Старый и Новый Харбин, Цейлун, Ченчунь, Мукден, Дайер Порт-Артур.

Японцы, по словам ветерана, по сравнению с немцами были более жестоки. Пленных советских солдат они убивали, кроме того, с помощью местного населения часто провоцировали наших военнослужащих. Кстати говоря, в некоторых китайских городах он виделся с лезгинцами, азербайджанцами, аварцами, осевшими там в свое время.

Но как бы там не было, несмотря на свое героическое прошлое, бывший фронтовик сожалеет, что тогда не сдался в плен немцам! В таком случае он сейчас получил бы компенсацию от Германии и жил припеваючи. Его можно понять, трудно свести концы с концами на куцую инвалидную пенсию...

Лятиф ШАМХАЛ.

МОЛОДОСТЬ

Студенты III курса факультета дагестанской филологии бакинского филиала Дагестанского Государственного Университета.

ШАХДАГСКИЙ ПАРК

■ В мае 2001 года руководство республики предложило Всемирному Банку и Глобальному Экологическому Фонду Сельский Экологический Проект с целью повышения уровня жизни населения, проживающего вокруг Шахдага, охраны биоразнообразия Большого Кавказа. Создание Шахдагского Национального Парка обеспечит нормальное управление природными ресурсами, предотвратит вырубку лесов, поможет в связи с развитием экотуризма обеспечению занятости, улучшению условий жизни граждан. Проект финансируется за счет кредита Международной Ассоциации Развития, гранта Глобального Экологического Фонда и средств правительства Азербайджана.

Территория Национального Парка будет охватывать следующие районы Азербайджана: Гусар, Губа, Дивичи, Хачмаз, Исмайлылы, Шеки и Шамахи. Селы Лаза и Судур Гусарского района, по территории которой простирается гора Шахдаг с ее снежными вершинами, живописными лесами, сказочными водопадами и лечебными родниками будут одними из основных частей Шахдагского Национального Парка. Районы, относящиеся к зоне Шахдагского Национального Парка известны также своими древними памятниками истории и культуры: в Гусарах - это крепость Аныг, Шабран арх, мечеть Шейха Джунейда, в Шеки - Дворец Ширваншахов, Карван сарай, Албанская Церковь и др.

Пользу от реализации проекта получают местные общины, население проживающее в зоне Шахдагского Национального Парка, а также региональные и местные исполнительные власти, ответственные за использо-

вание природных ресурсов и энергии.

Главным исполнителем проекта будет министерство Экологии и Природопользования, которое будет осуществлять проект совместно с заинтересованными местными общинами и НПО.

Международный Общественный Центр по Краеведению и Экологическому Туризму "Кавказ" совместно с Гуманитарным информационно аналитическим Агентством "САНИЯ" при поддержке Всемирного Банка снял документальный фильм: "Экотуризм в Шахдагской зоне".

Фильм доводит до сведения общественности целесообразность этого проекта. Теперь у жителей, проживающих в Шахдагской зоне появились новые возможности использования природных богатств своего края.

Съемки фильма проходили параллельно с семинарами, с курсами по подготовке гидов, встречами с общественностью. В фильме демонстрируются прекрасные уголки родного Азербайджана, уникальные исторические и природные памятники.

Создание Шахдагского Национального парка предотвратит вырубку лесов, даст возможности сохранить биоразнообразие в этих регионах. Данный проект предусматривает также развитие сети сервисных услуг - горный туризм, конный туризм, этнотуризм. В мировой практике уже давно есть опыт такой работы.

Например, в Венгрии, близ озера Балатон, мы стали свидетелями того, что 80% населения зарабатывают себе на жизнь тем, что принимают у себя в гостях туристов из многих стран мира. Многие жители пе-

ределали свои квартиры в "гестхаусы", где оба супруга выполняют роль менеджеров, гидов и тренеров.

Там же, на месте, есть "стол информации" с картами и оснащенный компьютером. Гостям предоставляется перечень услуг, которыми они могут воспользоваться во время пребывания близ озера.

Развитие экотуризма в Азербайджане имеет большое значение для местного населения. Это может послужить и своеобразной рекламой для создания благоприятного имиджа Азербайджану за рубежом, а также дать людям возможность заработать себе на жизнь. А учитывая то, что на охваченной Шахдагским Национальным парком территории расположено 51 село с населением около 100 тысяч жителей, несложно представить, скольким людям он даст "хлеб".

С созданием первого Национального Парка "Шахдаг" большие надежды связывает министр Экологии и Природопользования Азербайджана Гусейн Багиров. По его мнению, развитие Национального Парка способствует улучшению отношения общества к окружающей природе, охране лесного фонда и биоразнообразия региона, создаст условия для притока местных и иностранных туристов, научных исследователей, что в конечном итоге отразится на развитии инфраструктуры районов, открытии новых рабочих мест, улучшении условий жизни жителей горных сел.

Эльчин САРДАРОВ,
Директор Гуманитарного
Информационного
Аналитического Агентства
"САНИЯ", председатель
Социально-Экологического
Форума Азербайджана
"SEFA".

НОВОСТИ

ПОСТ МИНИСТРА ЗАНЯЛА ЖЕНЩИНА

Впервые в истории Султаната Оман на министерский пост назначена женщина. Шейха Айша бен Халфан бен Джамиль аль-Сайабия возглавит национальное управление по развитию ремесел. В условиях Омана, где население отдаленных районов испытывает трудности с занятостью, это очень важная должность, и 30-летняя аль-Сайабия будет непосредственно подчинена султану. Ни в одной другой стране Персидского залива, напоминает агентство Ассошиэйтед Пресс, женщинам не доверяют столь ответственной государственной службы. В Омане же в последние годы всечески поощряют участие женщин в общественной жизни. Они теперь избираются в местные органы власти, работают в чиновничьем аппарате, есть и женщина-посол.

ПОЖИЛЫМ ДОНОРАМ ПОМОГУТ

В Екатеринбурге стартует благотворительная акция "Одинокое сердце". Ее цель - разыскать доноров, сдававших кровь во время Великой Отечественной войны. Как го-

ворят в Свердловском отделении Российского Красного Креста, долг молодых - найти этих людей, чтобы поддержать их в старости. В первые дни войны добровольцы сдали почти 85 тонн крови. На фронте даже действовала специальная эскадрилья "Уральский донор". Пожилым донорам поможет не только Красный Крест, но и крупные предприятия столицы Урала.

НОВЫЙ ПОРЯДОК ПОЛУЧЕНИЯ ВИЗ

В ближайшее время в России будет введен новый порядок получения иностранцами многократных виз - только по согласованию с ФСБ. Ранее претендентов на многократную визу проверяли по контрольному списку, не отсылая их анкеты в ФСБ. В России уже действует ряд мер по предотвращению нелегальной миграции. Так, межведомственной комиссией по упорядочению въезда и пребывания иностранных граждан на территории России составлен список так называемых миграционно опасных стран. В него включено 21 государство. Граждане этих стран могут оформлять приглашения на въезд в РФ только на территории своих государств.

КЪЕГЪАЛ КСАР РЕКЪИДАЧ!

■ Гаф халкъарин ватан тир Азербайжанда мад са "миллетдин" векилар яшамаш жезва. И "миллетдин" тIвар аристократия я. Адан векилар муькуьбурулай тафаватлубур я. Рувьгдал къакъан, хайи ватандал рикI алай, халкъдин рекъе чпин уьмуьр шем хьиз куькIурзавай, гьилни виждан миьви, савадлу, гьакIни са къадар сая инсанар я абур. Чаз и дунья кIанарда, чакъ рувьг кутада абур. Ихьтин инсанралди дамаха чна.

КъIар шегьердин 1-нум-радин юкван мектебдин муаллим Элгьет Зикруллагъан хва Сейидов гьа ихьтин камалэгълийрикай тир. Ам МУАЛЛИМ тир. И гаф за дувьшуьдай чхеи гьарфалди кхьенвайди туш. Агъ-зурралди ксари акаатайвал дипломар къачуна муаллимвиле кIвалахзавай гилан аямда халисан муаллимрин къадар лап тIмил хьанвайди хиве къуна кIанзава. Ихьтин муаллимрал дувьшуь хьайила, Элгьет муаллим ва гьакIни жуван муькуь муаллимар рикIел кхевад зи.

Физикани математика рикIяй кIанардай чаз Элгьет

муаллимди. Четин месэла - яр гьалун адан рикI алай пеше тир. Кьуланфералди адан ракларихъ математикадални физикадал рикI алай аялар жедай. Ада тарс гайи аялри олимпиадайра хьсан чкаяр къадай, абур институтриз гьахьдай. Вири аялар хайи веледар хьиз пара кIандай, абурун агалкъунралди рикIяй дамахдай Элгьет муаллимди. Адан дувьнякъатунрал гьейран тир чун. Келнавай къван ктабар вуч тир касди! Ча атунивай чаз акъван маракълу ихтилатар ийидай хь! Югъди-йифди гьийляй ктаб аватдачир адан. Иллаки лезгидалди ктабар, газетар, журналар гьиле гьатайла, вичи лагъайвал, рикI ацIудай адан. Вичи тарс гайи аялрикай сад хьиз, залди гзаф дамахдай Элгьет муаллимди. Зи шириар хуралай лугъудай ада.

Элгьет муаллим дувьнядай куьч хьанва лагъай хабар зал агакъайла, адан яхъIурар хьанвай. Зун акурла муаллимдин уьмуьрдин юлдаш Куфадин вилерал нагъв акъалтна:

- Эхиримжи вад вацран къене начагъвал къати

хьанвай. Гьамиша вун жузадай итимди. Рекъидайдалай са югъ великни ви тIвар ме - цел гьанай ада. Вун хайи велед хьиз пара кIандай адаз, ви ктабарни "Самур" газетдин нумраяр эцигна къахчудай чка жагъидачир Элгьетаз.

Заз гьайифар хьана гафар япарихъ галукъайла. Хабар авуначир заз садани адан начагъвеликай, бейхабардиз рагъметдиз фейилани за байихнач. Кьил каркеспидик какахьнаваз са йис къван тир хабар къаз тежез жуван муаллимдикай. Буржлу я зун адаз, кьил агъуззава за адан рувьгдин вилик. Икрамзава за и къег - ьал касдиз. Ингъе, и дувьняда чун гьамиша чпиз буржлу тир инсанар ава: диде, буба, муаллимар.

Зун адан ктабар авай тавдиз гьахьна. Вичин гилералди раснавай дезгьяр къийлай-къийли ктабри кьунвай. Вишералди ктабрин арада лезгидалдини гзаф ктабар авай. "Самур"дин нумраяр, жуван ктабар, а ктабрин муаллимди къатнавай чарар, инлай-анлай авунвай къейдер акурла

рикI юзана зи. Адан къегъалвилелди гьалай пак уьмуьрдикай веревирдер авуна за. Вичин веледар тир Жавагъир, Зикруллагъ, Чингиз ва Семендарни къегъалвилин рувьгда тербияламышна ада. Садан виликни мет ягъун тавуна, кьил виневаз, вич кесиб ятIани рикI девлетлу яз дувьнядилай фена ам.

Цийиз чиликай жкатнавай гьвергьверрикай са клунчI къуна жуван муаллимдин сурал фена зун. Рувьгдиз аян тахьана жеч адан...

Седакъет КЕРИМОВА.

ГАФАЛАГ

спекI - черные тутовые ягоды
сулуф - переборщить, перегнуть палку
сумбат - наждак
сунт - зубило
тагъар - коженный мешочек
такIв - 1) бокал; 2) ступка; 3) гарни; 4) посуда
тапус - ларь (для хранения зерна)
тарун - таракан
тах - жила; къе тахан еб - двуужильная веревка
тах кимиди - неумный
тахкими - рехнувшийся
тебягъ - аппетит
тезенаг - медиатор (пластиночка, с помощью которой играют на таре, сазе и т.п.)
типIих - вязанка (хвороста)
типIри - туфли (деревянные)
тирика - раздел наследства (между родственниками)
шейер тирика авун - делить наследство
титIих - папаха (из овчины низкого качества)
тулкI - аукцион; тулкI авун - продавать с молотка
тумав - насморк; тумав хьун - схватить насморк
тухмач - питомник

ПРИМЕРКА ПО-НОВОМУ

Новый способ примерки одежды, который избавит покупательниц от примерочных кабинок, изобрели в Японии. Теперь подходящий размер и фасон можно будет подобрать, не отходя от прилавка, с помощью компьютера и инфракрасных лучей.

Уже создано устройство, которое при помощи инфракрасных сканеров воспроизводит трехмерное изображение "теплового объекта", то есть человека, на экране компьютера. Потом к нему можно примерять какой угодно товар. В настоящее время создатели устройства заняты сканированием "габаритов" нескольких тысяч японок, чтобы составить базу данных наиболее распространенных размеров по возрастам. Правда, исследователи признают, что до практического применения еще далеко.

ПЕРВЫЙ ДИСК "СУВАРА"

"Зи хайи эл". Так называется долгожданный альбом лезгинской группы "Сувар". С душой, с ответственностью работали коллектив не только над программой, но и над дизайном диска. Лезгинские мотивы - зажигательные ритмичные мелодии составляют основную программу. Из 15 мелодий всего 2 медленные. Это полюбившиеся всем "Магьи дилбер чан" и "Самурдин вацI". Впервые прозвучат новые записи "Зи хайи эл", "Вун чи пата илифнаван?", "Лугъудани, лугъудачни?", "КъIар", "Даллай" и другие песни в исполнении Рашава Ибрагимова, Руслана Пирвердиева, Рубабы Байрамбековой, Джамлии Заловой, Розы Гаджимурадовой, Ахмеда Курбанова, танцевальные мелодии в исполнении Заура Мусаева и Афгана Джамалуддинова.

Диск знакомит поклонников со всем составом группы: это и руководитель ансамбля Седает Керимова, и аранжировщик Афган Джамалуддинов и кларнетист Заур Мусаев, и гитарист Тофик Мамедов, и синтезаторщик Чингиз Джамалуддинов. Примечательно, что в альбоме напечатаны слова всех песен вошедших в диск.

И так, в Азербайджане появился первый профессиональный студийный диск с лезгинскими мелодиями. Спешите приобрести его. Справки по телефону: **32-92-17**, ежедневно с **9 00** до **13**

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" Ləzgi Milli Mərkəzinin İdarə Heyəti, Ali Məclisi və Ağsaqqallar Şurası Sədaqət Kərimovaya dayısı

Tahir Tahirovun
 vəfatı ilə əlaqədar kədərləndiklərini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verirlər.

ТОНИ БЛЭР СТАЛ ГЕРОЕМ "СИМПСОНОВ"

Британский премьер-министр Тони Блэр стал героем знаменитого и одного из самых популярных в мире мультсериала "Симпсоны", сообщает британская Тщe Mirror. Реплика своего анимационного двойника озвучил лично Блэр. Согласно сюжету, Симпсоны приезжают в Великобританию и премьер-министр становится их гидом. Тони Блэр без колебаний дал согласие озвучить себя на экране, поскольку является фанатом сериала. В предыдущих сериях "Симпсонов" уже "снялись" Буш - старший и Клинтон.

190 МИЛЛИОНОВ ГАРРИ ПОТТЕРОВ

"Гарри Поттер" впервые возглавил рейтинг самых читаемых книг в библиотеках Великобритании. Второй роман серии читатели брали более 500 тысяч раз. Пятая книга о юном волшебнике выйдет только летом, но книжные магазины уже завалены предварительными заказами. Например, книжный сайт Amazon.com в первые дни получил 130 тысяч заказов. На сегодняшний день в мире уже продано 190 миллионов экземпляров книг Джоан Роулинг.

OXUCU FIKRI

KƏNDİMİZİN TARİXİ

■ Qusar çayının (Şahnabat çayının) sağ sahilində yerləşən kəndimizin adı yerli əhalinin - ləzgilərin dilində "Ünüg"dür. Bu adın yaranması haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Əfsanələrə görə kəndimizin adı Ünüg qalasını tikən alban sərkərdələrindən birinin adından götürülmüşdür.

Tarixi mənbələrə əsaslanaraq, kəndimiz eramızın ilk əsrlərində və ya eramızdan əvvəl III-I əsrlərdə yaranmışdır. Sasanilərin Albaniya torpaqlarına hücumları zamanı və eyni zamanda Sasanilər dövləti Albaniyanı öz əsarəti altında saxladığı vaxtlarda Samur çayının sağ sahilində bir çox müdafiə qalalarının tikilməsinə başlandı. "Çıraç qala", "Gil-gil çay səddi", "Torpaq qala" və "Ünüg qala" bu dövrdə tikilmiş qalalardır. Kəndimizin əhalisi yaşamaq üçün bura kənar yerlərdən gəlmələrə və zorla köçürülmələrə bu günə kimi həmin yerlərin adı ilə müraciət edir. Məsələn, Qarabağdan gələnələr "qarabağviyar". Samur çayının sol sahilindən gələnələr "kürexanar", "həcxanar", Quruşdan gələnələr ləzgi dilində bu gün də "quruşar" deyirlər. Ərəb xilafəti dövründə 9-10-cu əsrlərdə kəndimizdə məskunlaşmış

ayrı-ayrı qəbilələr Abukarar, Arabar (ərəblər), Misriyar (Misirdən gələnələr), fekçiyar (ərəbcə nüfuzlu din xadimləri deməkdir) adlanırlar.

Kəndimizdə məskunlaşmış "tatlyar" (farsdilli tatlar) isə məhz Sasanilər dövründə həmin dövlətin Albaniyanı öz hakimiyyəti altında saxlamaq və orada özlərinə dayaq yaratmaq üçün köçürülmüş əhalinin adından götürülmüşdür.

Sasanilər dövründə farsdilli tatlar strateji cəhətdən əhəmiyyətli olan şimal rayonlarında - Şamaxı, Dəvəçi və Quba rayonlarında yerləşdirilirdi. Onların qalıqları indi də bu yerlərdə yaşayır. ("Azərbaycan tarixi" kitabı, 1958-ci il nəşri, səh. 98 və səh. 130.)

həmin dövrlərdə Sasanilər dövlətinin xəyrinə uğılan vergilərdən biri də "Kar" (hərfi tərcüməsi "iş") adlanır. Ləzgi dilində bu gün də "kar" sözü "iş" mənasında işlədilir. Bütün bu faktları ümumiləşdirəndə belə nəticəyə gəlmək olar ki, Sasanilər dövləti Albaniyanı öz əsarəti altına alana kimi, kəndimiz mövcud olmuşdur.

Şair ÜNÜĞVİ.

КСТАТИ

В ЯКУТИИ ПРЕМИРУЮТ ЛУЧШИХ ОТЦОВ

В Республике Саха очередной раз отмечают День отца, учрежденный в 1999 году. Это мероприятие проводится в рамках принятой тогда же концепции республиканской демографической политики. Лучшим отцам вручают почетный знак "Ытык ата" (первым его получил гражданин, у которого 10 детей). По сообщению газеты "Якутия", во время празднеств между командами отцов будут проведены соревнования по нетрадиционным видам спорта. Семье как институту общества Якутия уделяет большое внимание: в начале этого года принята целевая президентская программа "Семья и дети Республики Саха (Якутия)", 2003-2006 годы объявлены Годами здоровой семьи.

Хатур ийидайдан хуралай хер кими жедач.
 Лезги халкъдин мисал.

"САМУР"

Главный редактор
 Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
 370146 Баку, Метбуат проспекти, 529-й квартал, Издательство "Азербайджан", этаж 3, каб. № 101.
 Тел./Факс: 32-92-17
 e-mail: samur83@yandex.ru
 www.samur-press.narod.ru

Расчетный счет
 26233080000
 1-й Ясамальский филиал
 ОУАБ г.Баку
 код 200037
 ВОИН 130024708

Газета
 зарегистрирована в
 Министерстве печати и
 информации
 Азербайджанской
 Республики. Рег. № 78

Тираж: 2000
 Заказ: 1987
 Индекс: 5581